

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΑΝΝΗ

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗ

Β΄ Ενιαίου Λυκείου

Λόγος
και γνώση

Περιεχόμενα

Θεωρία

Σημειώσεις – Πλαγιότιτλοι – Περίληψη – Διάγραμμα	17
Δομή του λόγου	24
Σύνταξη του λόγου	34
Συλλογιστική πορεία	45
Παράγραφος (το Β1 ερώτημα στις πανελλαδικές εξετάσεις)	47
Το επικοινωνιακό πλαίσιο στην παραγωγή κειμένου	50
1ο ΔΙΩΡΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Τεχνική και εκπαίδευση	58
2ο ΔΙΩΡΟ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑ Η αυτομόρφωση	60
1ο ΩΡΙΑΙΟ ΤΕΣΤ	62
2ο ΩΡΙΑΙΟ ΤΕΣΤ	64
3ο ΩΡΙΑΙΟ ΤΕΣΤ	66
4ο ΩΡΙΑΙΟ ΤΕΣΤ	67

Η είδηση – Τα ΜΜΕ

Η είδηση	71
Πληροφόρηση – Σύγκριση των ΜΜΕ	78
ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΜΜΕ	82
ΜΑΡΣΑΛ ΜΑΚ ΛΟΥΑΝ: Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΩΝ ΜΕΔΙΑ	85
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 1ο Πληροφόρηση και λογοκρισία	87
Δημοσιογραφική δεοντολογία	90
ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ	92
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 2ο Ο δημοσιογραφικός λόγος	94
Παραπληροφόρηση	97
ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΩΣ ΠΟΜΠΟΣ ΚΑΙ ΩΣ ΔΕΚΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ	103
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 3ο Κατασκευαστές γεγονότων	105
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 4ο Ο εύθραυστος θρίαμβος της πληροφορίας	108
Προπαγάνδα	111
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 5ο Προπαγάνδα και ΜΜΕ	119

Κοινή γνώμη – Δημοσκοπήσεις	122
ΔΗΜΟΣΚΟΠΗΣΕΙΣ	127
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 6ο Η «λαϊκή» βούληση στις μετρήσεις τηλεθέασης	129
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 7ο Η απαγόρευση δημοσίευσης δημοσκοπήσεων	131
Τύπος	134
ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	135
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 8ο ΜΜΕ και δημοκρατία τον 21ο αιώνα	139
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 9ο Η νομιμοποίηση της τέταρτης (;) εξουσίας	142
Η κρίση του Τύπου και των άλλων ΜΜΕ	145
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 10ο Το επιχειρηματικό έλλειμμα των ΜΜΕ	151
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 11ο Το μέλλον της δημοσιογραφίας	154
Τηλεόραση	157
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟ	159
ΜΜΕ: ΜΕΣΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΛΛΗΛΟΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΛΑΩΝ 'Η ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ;	160
ΠΡΟΪΠΟΘΕΣΕΙΣ ΟΡΘΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΜΕ	161
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 12ο Ζητούμενο η «εναλλακτική» τηλεόραση	163
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 13ο Τεχνική και εκπαίδευση – Ο δάσκαλος	166
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 14ο Πολιτιστικός ολοκληρωτισμός	168
Τηλεόραση και παιδί	171
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 15ο Το τέλος της παιδικής αθωότητας	176
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 16ο Απλά μαθήματα επικοινωνίας στα σχολεία!	179
Τηλεοπτική βία και παιδί	181
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 17ο Τηλεόραση και βία	187
Το διαδίκτυο	190
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 18ο Ποια κοινωνία της πληροφορίας;	195
Διαδίκτυο και δημοσιογραφία – «Δημοσιογραφία των πολιτών»	197
«ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ»	200
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 19ο Δημοσιογραφία: Σε αναζήτηση νέου μοντέλου	204
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	207
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 20ο Η περίπτωση του Facebook	214
Προσωπικά δεδομένα και διαδίκτυο	217
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 21ο Ο «μεγάλος αδελφός» στην εποχή του διαδικτύου	222
Ριάλιτι θεάματα	225
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 22ο Οι διάττοντες αστέρες της κλειδαρότρυπας	228
Κόμικς	231
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 23ο Κόμικς και μάθηση	234

Βιογραφικά είδη

Βιογραφικά είδη	239
ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΤΩΝ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ	239

Επάγγελμα – Επαγγελματική ευσυνειδησία	246

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 24ο Ο ευσυνείδητος επαγγελματίας	250

Επιλογή επαγγέλματος	253

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 25ο Ο δυσαρμονικός άνθρωπος	259

Επαγγελματικός προσανατολισμός	262

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 26ο Ο μύθος του επαγγελματικού προσανατολισμού.	265

Ειδίκευση – Διά βίου κατάρτιση	268

ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ - ΕΠΑΝΕΙΔΙΚΕΥΣΗ	271

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 27ο Η αναπόδραστη ανάγκη	273

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 28ο «Όπλο επιβίωσης» η διά βίου εκπαίδευση και η κατάρτιση	276

Τηλεργασία – Μερική απασχόληση	279

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 29ο Κερδίζει έδαφος η τηλεργασία	282

Ανεργία	285

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 30ο Το εκπαιδευτικό σύστημα γεννά ανεργία	290

Εργασιακή αλλοτρίωση	293

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 31ο Αλλοτρίωση και εργασία.	296

Άτομα με ειδικές ανάγκες	299

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 32ο Σε δέχομαι και σε αγαπώ για ό,τι είσαι	303

Στερεότυπα – Προκαταλήψεις	305

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 33ο Στερεότυπα και φύλο.	308

Ρατσισμός – Ξενοφοβία.	311

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 34ο «Ο βρωμομετανάστης»	318

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 35ο Οι ρίζες του μίσους	321

Μετανάστευση – Προσφυγιά – Παλιννόστηση – Μειονότητα.	324

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 36ο Κόστος και οφέλη της μετανάστευσης.	329

Ισότητα των δύο φύλων – Γυναίκα και εργασία.	332

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 37ο Κι όμως... η αγορά εργασίας δεν είναι γένους θηλυκού	338

Παρουσίαση – Κριτική

Παρουσίαση – Κριτική	343

Τέχνη	346

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 38ο Η τέχνη και η εποχή	353

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 39ο «Οι απροσάρμοστοι»: Το χρέος του καλλιτέχνη και η πολιτική.	355

Ο κριτικός έργων τέχνης	358
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 40ο Τέχνη και κριτική	362
Αυτογνωσία – Αυτοέλεγχος	365
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 41ο Ο αυτοσεβασμός	369
Κριτική σκέψη	372
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 42ο Η δουλεία του δογματισμού	375
Η αξιολόγηση του μαθητή	378
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 43ο Κριτική στο σύστημα αξιολόγησης του μαθητή	384
Γλώσσα – Λακωνικότητα	387
Η ΧΑΜΗΛΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ	389
ΛΑΚΩΝΙΚΟΤΗΤΑ	392
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 44ο Η αοριστολογία	395
Ελεύθερος χρόνος	398
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 45ο Η ψυχαγωγία	404

Απαντήσεις Θεωρίας – Κριτηρίων

Απαντήσεις Θεωρίας	409
Απαντήσεις Κριτηρίων	416

Θεωρία

Σημειώσεις – Πηλαγιότιτλοι Περίληψη – Διάγραμμα

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Για να καταγράψουμε τα κύρια σημεία ενός γραπτού κειμένου χρησιμοποιούμε τη μέθοδο των σημειώσεων. Η μέθοδος αυτή είναι μια **αφαιρετική διαδικασία** κατά την οποία **επισημαίνουμε τα ουσιώδη** και **παραλείπουμε τα επουσιώδη** σημεία του κειμένου που μελετάμε.

Για να κρατήσουμε σημειώσεις από ένα κείμενο είναι απαραίτητο:

- α) να αναγνώσουμε με προσοχή όλο το κείμενο, ώστε να συλλάβουμε το νοηματικό του κέντρο
- β) να εντοπίσουμε το θέμα και τις σημαντικές λεπτομέρειες κάθε παραγράφου ή νοηματικής ενότητας.

ΠΛΑΓΙΟΤΙΤΛΟΙ

Ο **πλαγιότιτλος αποδίδει μόνο το νοηματικό κέντρο μιας παραγράφου** ή μιας νοηματικής ενότητας, παραλείποντας τις σημαντικές λεπτομέρειες που αναπτύσσουν τη θεματική περίοδο. Γι' αυτό οι πλαγιότιτλοι μας δίνουν τη **συνοπτική περίληψη** ενός κειμένου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αν συνδέσουμε με λογικό τρόπο τις σημειώσεις, μπορούμε να φτιάξουμε την περίληψη ενός κειμένου. **Περίληψη είναι η συνοπτική απόδοση ενός κειμένου**, στην οποία περιέχονται τα πιο ουσιώδη στοιχεία, ενώ παραλείπονται τα επουσιώδη. Είναι δηλαδή η διαδικασία πύκνωσης ενός κειμένου **από την οποία προκύπτει ένα νέο κείμενο** που έχει καθαρά πληροφοριακό χαρακτήρα και το οποίο διέπεται από συνοχή, ενότητα και αλληλουχία.

Υπάρχουν δύο είδη περίληψης:

- Η **εκτενής**, στην οποία ασκούνται και εξετάζονται οι μαθητές του Λυκείου. Αυτή περιλαμβάνει:
 - ▶ το θεματικό κέντρο του κειμένου
 - ▶ τις σημαντικές λεπτομέρειες των παραγράφων.
- Η **συνοπτική**, η οποία περιλαμβάνει μόνο το θεματικό κέντρο του κειμένου και τις θεματικές περιόδους των παραγράφων.

Θετικά αξιολογούνται στην περίληψη τα παρακάτω στοιχεία:

- Ο εντοπισμός του νοηματικού κέντρου, των βασικών ιδεών και των μεταξύ τους νοηματικών σχέσεων.
- Ο πληροφοριακός χαρακτήρας του κειμένου.
- Η εύστοχη, ακριβής, λιτή και καλοσυνταγμένη έκφραση.
- Η απόδοση των νοημάτων με διαφορετικά λόγια από αυτά του κειμένου και η φειδωλή χρήση λέξεων και φράσεων του κειμένου οι οποίες, όταν χρησιμοποιούνται, πρέπει να δίνονται μέσα σε εισαγωγικά.
- Η χρήση της ορολογίας ή χαρακτηριστικών λέξεων και φράσεων του κειμένου με τρόπο που αυτά να ενσωματώνονται στην περίληψη.
- Η ομαλή ροή του λόγου, που εξασφαλίζεται με την τήρηση της ενότητας και της αλληλουχίας, καθώς και με τη χρήση των κατάλληλων διαρθρωτικών λέξεων.

Αντίθετα, αρνητικά αξιολογούνται τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Η παρέκκλιση από το νοηματικό κέντρο.
- Η υπερβολική αφαίρεση και γενίκευση.
- Η παρουσίαση δευτερευουσών ιδεών σε βάρος των κύριων.
- Η νοηματική ανακρίβεια.
- Η μίμηση του ύφους του συγγραφέα.
- Η κριτική, ο σχολιασμός ή η αξιολόγηση του αρχικού κειμένου (επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία).
- Τα συντακτικά λάθη (σολοικισμοί), η περιπλολογία, η έλλειψη πληρότητας και ακρίβειας στην έκφραση.
- Η μεταφορά αυτούσιων λέξεων, φράσεων και περιόδων του κειμένου.
- Η παράλειψη των κατάλληλων διαρθρωτικών λέξεων.
- Η έλλειψη αλληλουχίας (π.χ. λογικά κενά, νοηματική αταξία).

Στάδια σύνθεσης της περίληψης

Συνθέτουμε την περίληψη σε δύο στάδια:

- Στο **πρώτο στάδιο**, ύστερα από προσεκτική ανάγνωση του κειμένου:
 - ▶ εντοπίζουμε το **νοηματικό κέντρο** του κειμένου – είναι άλλωστε και το πρώτο στοιχείο της περίληψής μας
 - ▶ εντοπίζουμε **την κεντρική ιδέα** και **τις σημαντικές λεπτομέρειες** των παραγράφων
 - ▶ καταγράφουμε τα στοιχεία της **λογικής οργάνωσης του κειμένου** (πορεία ανάπτυξης ιδεών) και επισημαίνουμε τις νοηματικές σχέσεις των ιδεών. Επίσης, υπογραμμίζουμε τις διαρθρωτικές λέξεις.Άρα από το πρώτο στάδιο επιλέγουμε τις σημαντικές ιδέες, τον τρόπο παρουσίασης και σύνδεσής τους, καθώς και τη διάταξή τους.
- Στο **δεύτερο στάδιο** συνθέτουμε την περίληψη προσέχοντας ώστε να πληροί τις αναγκαίες προϋποθέσεις (πίνακας με θετικά στοιχεία).

ΠΡΟΣΟΧΗ

Σπάνια είναι καλή η πρώτη περίληψη που γράφουμε για ένα κείμενο. Η δεύτερη (ίσως και τρίτη) μας επιτρέπει να εκφράσουμε τις ιδέες με μεγαλύτερη ακρίβεια και να γράψουμε πιο ευανάγνωστα.

Επισημάνσεις για τον τρόπο γραφής της περίληψης

1) Πλάγιος ή ευθύς λόγος;

Στην περίληψη χρησιμοποιούμε τον **πλάγιο λόγο** κάνοντας:

- **άμεση αναφορά** στον συγγραφέα (π.χ. ο συγγραφέας του κειμένου ασχολείται με..., αρχικά αναφέρει/εξετάζει...)
- **έμμεση αναφορά**, με **παρενθετικές προτάσεις** που αναφέρονται στον συγγραφέα (π.χ. όπως υπογραμμίζει, κατά τη γνώμη του...)
- **συνδυασμό των δύο μεθόδων**, πράγμα που δίνει ποικιλία και ευελιξία στον λόγο μας.

Σημείωση 1η: Παρόλο που μας δίνεται η δυνατότητα να χρησιμοποιήσουμε και τον **ευθύ λόγο**, δηλαδή να πυκνώσουμε τις ιδέες χωρίς αναφορές στον συγγραφέα, είναι προτιμότερη η χρήση του πλάγιου λόγου, γιατί δείχνει καλύτερα τις γλωσσικές και οργανωτικές δεξιότητες του μαθητή.

Σημείωση 2η: Είναι καλύτερα να γράφουμε «**ο/η δοκιμογράφος**», όταν το κείμενό μας είναι δοκίμιο, «**ο/η αρθρογράφος**», όταν το κείμενό μας είναι άρθρο, «**ο/η επιφυλλιδογράφος**», όταν το κείμενό μας είναι επιφυλλίδα, «**ο/η συγγραφέας**», όταν το κείμενό μας είναι απόσπασμα από βιβλίο, «**ο/η κειμενογράφος**», όταν αγνοούμε το είδος του κειμένου.

2) Ενεργητική ή παθητική σύνταξη;

Η **παθητική σύνταξη προτιμάται** όταν:

- θέλουμε να δώσουμε έμφαση στην ενέργεια ή στο αποτέλεσμα της ενέργειας
- θέλουμε να κάνουμε πιο βραχυλογική τη διατύπωσή μας παραλείποντας το ποιητικό αίτιο, αν αυτό εννοείται εύκολα ή αν δεν θέλουμε να το δηλώσουμε.

Η **ενεργητική σύνταξη επιλέγεται** για να δώσουμε βαρύτητα στο υποκείμενο που ενεργεί.

Σημείωση: Για την αναφορά στον συγγραφέα καλό είναι να επιλέγουμε είτε μόνο την ενεργητική είτε μόνο την παθητική φωνή και να μην εναλλάσσουμε τις δύο φωνές: π.χ. «Ο συγγραφέας στην αρχή τονίζει... στη συνέχεια επισημαίνει», και όχι «Ο συγγραφέας στην αρχή τονίζει... στη συνέχεια επισημαίνεται».

3) Τεχνικές πύκνωσης του λόγου

Τέτοιες τεχνικές είναι:

- α. Η απαλοιφή ονοματικών, επιρρηματικών ή άλλων προσδιορισμών, ιδίως όταν είναι περιττοί.
- β. Η αντικατάσταση υπωνύμων από τα υπερώνυμά τους (π.χ. τα υπώνυμα: «ραδιόφωνο, τηλεόραση, εφημερίδα, διαδίκτυο» αντικαθίστανται από το υπερώνυμο «μέσα μαζικής επικοινωνίας»).
- γ. Η χρήση των μετοχών ενεργητικής ή παθητικής φωνής – να μη γίνεται όμως κατάχρησή τους.
- δ. Η αντικατάσταση μιας σειράς ενεργειών από μια φράση που περιλαμβάνει τις επιμέρους ενέργειες (π.χ. οι ενέργειες: «Η τέχνη κάνει καλύτερο τον άνθρωπο, αναπτύσσει την ευαισθησία του, καλλιεργεί την ευγένειά του, τον μαθαίνει να σέβεται τη διαφορετικότητα» αντικαθίστανται από τη φράση: «Η τέχνη εξευγενίζει τον άνθρωπο»).

4) Ρήματα χρήσιμα για τη σύνταξη της περίληψης σε πλάγιο λόγο

Αναφέρει/εται, αναλύει/εται, παραθέτει/παρατίθεται, παρατηρεί/είται, διαπιστώνει/εται, υπογραμμίζει/εται, τονίζει/εται, επισημαίνει/εται, υποστηρίζει/εται αιτιολογεί, εξηγεί, ερμηνεύει, θεωρεί υπαίτια, συμπεραίνει, αποφαίνεται, καταλήγει κ.λπ.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Στο διάγραμμα αποτυπώνεται η συλλογιστική πορεία του συγγραφέα και διαμορφώνεται μια ολοκληρωμένη εικόνα της δομής του κειμένου, που παρέχει στον μαθητή τη δυνατότητα της εποπτικής θεώρησής του. Το διάγραμμα είναι η σχηματική καταγραφή της οργάνωσης των ιδεών ενός κειμένου σε τρεις στήλες.

- Η **πρώτη στήλη** περιλαμβάνει τις παραγράφους (Α, Β, Γ, Δ, Ε κ.λπ.).
- Η **δεύτερη στήλη**, που ονομάζεται «**Μέρη του κειμένου**», περιέχει τη βασική δομή του κειμένου: τον πρόλογο, το κύριο μέρος και τον επίλογο. Κάθε παράγραφος εντάσσεται σε καθένα από αυτά τα μέρη με συγκεκριμένο ρόλο: διατύπωση θέματος, διατύπωση θέσης, τεκμηρίωση θέσης, διατύπωση συμπεράσματος, διατύπωση προτάσεων, παράθεση παραδειγμάτων κ.λπ. Δηλαδή στη στήλη αυτή καταγράφονται οι ευρύτερες νοηματικές ενότητες του κειμένου.
- Η **τρίτη στήλη**, που ονομάζεται «**Σημειώσεις**», περιέχει τους πλαγιότιτλους (το νοηματικό κέντρο κάθε παραγράφου) και τις βασικές πληροφορίες κάθε παραγράφου.

Παράδειγμα περίληψης και διαγράμματος

Η πολιτική σημασία του αρχαίου θεάτρου

- Α. Για να κατανοήσουμε την αρχαία ελληνική τραγωδία, είτε γενικά είτε στην πολιτική της διάσταση που μας ενδιαφέρει εδώ ειδικότερα, είναι απαραίτητο

να απελευθερωθούμε για λίγο από τις δικές μας θεατρικές εμπειρίες και να λάβουμε σοβαρά υπόψη μας ορισμένες ιδιομορφίες, οι οποίες καθορίζουν τη φυσιογνωμία αυτού του θεατρικού είδους στον 5ο αιώνα π.Χ. Έτσι, ενώ για μας σήμερα η παρακολούθηση μιας θεατρικής παράστασης είναι ιδιωτική υπόθεση, στην αρχαιότητα το γεγονός αυτό τοποθετείται στο κέντρο της κρατικής μέριμνας – απόδειξη ότι υπεύθυνος για τη διοργάνωση των θεατρικών εκδηλώσεων στην αρχαία Αθήνα ήταν ο επώνυμος άρχοντας. Αυτή η κρατική παρέμβαση γίνεται ευκολότερα κατανοητή αν θυμηθούμε ότι οι παραστάσεις δεν ήταν, όπως σήμερα, ανεξάρτητες πολιτιστικές εκδηλώσεις, αλλά αποτελούσαν αναπόσπαστο και σημαντικό τμήμα μιας σπουδαίας αθηναϊκής γιορτής, των Μεγάλων Διονυσίων, που τελούνταν την άνοιξη κάθε χρόνου (Μάρτιο-Απρίλιο). Η διαπίστωση αυτή μάς οδηγεί στον εντοπισμό μιας ακόμη διαφοράς του αρχαίου από το σύγχρονο θέατρο: ο χαρακτήρας των έργων ήταν εφήμερος και ανεπανάληπτος, δηλαδή κανένα δράμα δεν παιζόταν πάνω από μια φορά, ενώ σήμερα τα έργα προορίζονται για πολλές επαναλήψεις.

- Β.** Η ένταξη του θεάτρου σε θρησκευτικό πλαίσιο και η συνακόλουθη μοναδικότητα της θεατρικής παράστασης προϋποθέτουν –και ταυτόχρονα εξηγούν– τη μεγάλη λαϊκή συμμετοχή στις εκδηλώσεις αυτές. Δεν πρέπει, λοιπόν, να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το αθηναϊκό θέατρο είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει 17.000 θεατές, ένα σεβαστό δηλαδή ποσοστό του πληθυσμού της πόλης. Αν τώρα συνδυάσουμε αυτή την αθρόα προσέλευση των θεατών με μια μαρτυρία του Αριστοφάνη από την τελευταία δεκαετία του αιώνα, θα καταλάβουμε γιατί το αρχαίο θέατρο είχε πολιτική σημασία. Στους *Βατράχους* του ο μεγάλος κωμικός της αρχαιότητας υποστηρίζει ότι ο τραγικός ποιητής είναι δάσκαλος του λαού, και αυτό σημαίνει ότι διαμορφώνει το ήθος (αυτή η συμβολή αποδίδεται κυρίως στον Αισχύλο) και οξύνει τη διανοητική και κριτική ικανότητα των πολιτών (αυτός ο ρόλος αποδίδεται κυρίως στον Ευριπίδη). Η λειτουργία του ποιητή συνίσταται, επομένως, στη διαπαιδαγώγηση και την ευαισθητοποίηση του κοινού σε προβλήματα της εποχής τους με τη βοήθεια του μύθου.
- Γ.** Με τη διαπίστωση αυτή θίγουμε ήδη μια σημαντική ιδιαιτερότητα της αρχαίας τραγωδίας, που αξίζει να επισημανθεί με ξεχωριστή έμφαση: τα θέματα των τραγωδιών δεν ήταν προϊόντα πρωτότυπης επινοήσης –άλλωστε το αίσθημα της πρωτοτυπίας και η κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων είναι πράγματα άγνωστα στην αρχαιότητα– αλλά βασιζόνταν σε γνωστούς και από παλιά παραδεδομένους μύθους. Όταν, λοιπόν, ο θεατής επισκεπτόταν το θέατρο, γνώριζε προκαταβολικά το θέμα του έργου. Αυτό σημαίνει ότι ο ποιητής επικέντρωνε τις δημιουργικές του προσπάθειες όχι τόσο στη θεματική πλευρά του δράματος όσο στην ερμηνευτική επεξεργασία του μύθου και στην ψυχαγωγική –με την ετυμολογική σημασία του όρου– αποτελεσματικότητά του. Κατά την επεξεργασία του μύθου υπεισέρχονταν –όπως είναι αναμενόμενο από κάθε λογοτεχνικό έργο που είναι προϊόν της εποχής που το γέννησε– και

στοιχεία ή προβληματισμοί από τη σύγχρονη ζωή, όχι, βέβαια, με τη μορφή ρητών αναφορών ή συγκεκριμένων πληροφοριών ιστορικού τύπου αλλά με τη μορφή υπαινιγμών, που ο εντοπισμός τους είναι έργο της φιλολογικής ερμηνείας [...]

Δ. Ιακώβ, «Η πολιτική διάσταση των *Ευμενίδων* του Αισχύλου», Έκφραση – Έκθεση Β' Λυκείου, σελ. 241-242

Διάγραμμα κειμένου

		Μέρη κειμένου	Σημειώσεις
Π Α Ρ Α Γ Ρ Α Φ Ο Ι	A	Εισαγωγή • Θέμα	• Η κατανόηση της πολιτικής διάστασης της αρχαίας τραγωδίας
	A	Κύριο μέρος • Πρώτο στοιχείο για την κατανόηση της πολιτικής διάστασης του αρχαίου θεάτρου	Επισήμανση των ιδιομορφιών του αρχαίου ελληνικού θεάτρου: • τότε η οργάνωση των παραστάσεων ήταν αποκλειστικά κρατική υπόθεση, σήμερα είναι κυρίως ιδιωτική • τότε οι παραστάσεις ήταν αφιερωμένες στον Διόνυσο, σήμερα είναι ανεξάρτητες πολιτιστικές εκδηλώσεις • τότε οι παραστάσεις ήταν μοναδικές, σήμερα επαναλαμβάνονται
	B	• Δεύτερο στοιχείο για την κατανόηση της πολιτικής σημασίας του αρχαίου θεάτρου	• μεγάλη λαϊκή συμμετοχή • ο τραγικός ποιητής διαμόρφωνε το ήθος και όξυνε την κρίση των πολιτών
	Γ	• Μια σημαντική ιδιαιτερότητα της αρχαίας τραγωδίας	• τα θέματα δεν ήταν πρωτότυπα αλλά βασίζονταν σε γνωστούς μύθους • ο ποιητής έδινε βαρύτητα στην ερμηνευτική επεξεργασία του μύθου • ο ποιητής έμμεσα, υπαινικτικά, σχολίαζε και τη σύγχρονη ζωή

Περίληψη

Ο αρθρογράφος πραγματεύεται την πολιτική διάσταση του αρχαίου θεάτρου, η συνειδητοποίηση της οποίας προϋποθέτει την κατανόηση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας του. Αρχικά, συγκρίνοντας το νέο με το αρχαίο θέατρο, τονίζει ότι σήμερα οι θεατρικές παραστάσεις είναι θέμα ιδιωτικής μέριμνας και ανεξάρτητες εκδηλώσεις που επαναλαμβάνονται, ενώ τότε ήταν θέμα κρατικό, αφιερωμένες στον Διόνυσο και δεν επαναλαμβάνονταν. Αυτά τα χαρακτηριστικά εξα-

σφάλιζαν την αθρόα συμμετοχή των πολιτών, που σε συνδυασμό με τον παι-
δευτικό ρόλο του ποιητή πιστοποιούν την πολιτική σημασία του αρχαίου θεά-
τρου. Τέλος, υπογραμμίζει ότι, λόγω της ιδιαιτερότητας της τραγωδίας να βα-
σιζείται σε γνωστούς μύθους, ο ποιητής εστίαζε στην ερμηνευτική τους επεξερ-
γασία στην οποία περιλάμβανε και υπαινικτικά σχόλια για την εποχή του.

Δομή του λόγου

ΔΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

Τα δομικά στοιχεία της παραγράφου (ή δομικά μέρη ή δομικά συστατικά) είναι:

- **Η θεματική περίοδος (Θ.Π.):** περιέχει την κεντρική ιδέα της παραγράφου και βρίσκεται:
 - ▶ στην αρχή, στη μέση ή στο τέλος της παραγράφου
 - ▶ στην κατακλείδα της προηγούμενης παραγράφου
 - ▶ εννοείται, συνάγεται από τις βασικές ιδέες της παραγράφου.
- **Οι λεπτομέρειες/σχόλια (Λ/Σ):** αναπτύσσουν την κεντρική ιδέα της παραγράφου και διακρίνονται σε:
 - ▶ βασικές, που υποστηρίζουν άμεσα την κεντρική ιδέα
 - ▶ δευτερεύουσες, που υποστηρίζουν άμεσα τις βασικές λεπτομέρειες και έμμεσα την κεντρική ιδέα/Θ.Π.
- **Η κατακλείδα:** περιέχει κάποιο συμπέρασμα ή μια συνοψιση, επαναδιατυπώνει τη θεματική περίοδο ή περιέχει κάποιο σχόλιο με το οποίο ο συγγραφέας επιδιώκει να δώσει έμφαση σε κάποιο από τα στοιχεία της παραγράφου. **Δεν υπάρχει πάντα κατακλείδα σε μια παράγραφο.**

ΕΝΟΤΗΤΑ – ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑ – ΣΥΝΟΧΗ – ΣΥΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ (κειμένου, νοηματικής ενότητας, παραγράφου)

Ενότητα

Ενότητα υπάρχει όταν οι βασικές ιδέες που υποστηρίζουν την κύρια ιδέα σχετίζονται άμεσα με αυτήν.

Αλληλουχία

Αλληλουχία είναι η λογική διάταξη των ιδεών, το φυσικό και αβίαστο ξετύλιγμα της σκέψης.

Συνεκτικότητα

Συνεκτικότητα = ενότητα + αλληλουχία. Όταν όλες οι ιδέες του κειμένου συνδέονται στενά με το θέμα (**ενότητα**) και οργανώνονται λογικά (**αλληλουχία**), τότε το κείμενο έχει υψηλό βαθμό συνεκτικότητας.

Συνοχή

Συνοχή υπάρχει όταν κάποιες λέξεις ή φράσεις γεφυρώνουν το χάσμα ανάμεσα σε δύο προτάσεις, περιόδους, παραγράφους ή νοηματικές ενότητες.

Η συνοχή εξασφαλίζεται με:

- **την επανάληψη κάποιας λέξης ή φράσης**, αυτούσιας ή παραλλαγμένης, π.χ. συνώνυμης λέξης ή φράσης ή παρεμφερούς φράσης που επαναλαμβάνει κάποιο νόημα/ιδέα από τα προηγούμενα
- **την παράλειψη λέξης** που εννοείται (π.χ. εννοείται το ίδιο υποκείμενο)
- **υπερώνυμες λέξεις/φράσεις** (π.χ. φοιτητές – μαθητές = σπουδαστές)
- **την επαναληπτική αντωνυμία «αυτός, -ή, -ό»** ή άλλες αντωνυμίες
- **διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις** που δηλώνουν:
 - ▶ **προσθήκη**: επιπλέον, επίσης, μια ακόμα συνέπεια/αιτία/προϋπόθεση, επιπρόσθετα, παράλληλα, εκτός από αυτό, συμπληρωματικά, παράλειψη θα ήταν να μην αναφέρουμε κ.ά.
 - ▶ **επεξήγηση ή παράδειγμα**: δηλαδή, με άλλα λόγια, αυτό σημαίνει, για να αποσαφηνίσουμε, πιο συγκεκριμένα, ειδικότερα, για παράδειγμα, όπως, λόγου χάρη κ.ά.
 - ▶ **αιτιολόγηση**: επειδή, γιατί, διότι, αφού, καθώς (αφού, καθώς = χρονικοί σύνδεσμοι που χρησιμοποιούνται και ως αιτιολογικοί), αυτό οφείλεται στο, εξαιτίας, λόγω κ.ά.
 - ▶ **συμπέρασμα - αποτέλεσμα**: άρα, επομένως, λοιπόν, συνεπώς, τελικά, ευνόητο είναι, εύλογα προκύπτει ότι, γι' αυτό, από τα προηγούμενα συνάγεται ότι, συμπεραίνουμε ότι, αποτέλεσμα/επακόλουθο/απόρροια είναι, ώστε, τότε κ.ά.
 - ▶ **αντίθεση**: αλλά, όμως, μολαταύτα, ωστόσο, εντούτοις, ενώ, αντίθετα, από την άλλη πλευρά (δεν δηλώνει πάντα αντίθεση), παρόλο που, παρ' όλα αυτά, μια και, παρά, και όμως, απεναντίας, αν και κ.ά.
 - **Η επιδοτική αντιθετική σύνδεση** χρησιμοποιείται για να δοθεί βαρύτητα στο β' σκέλος της αντίθεσης και να γίνει η αντίθεση πιο ζωηρή, π.χ. «Τα επιχειρήματά του δεν ευσταθούν απλά, αλλά και τεκμηριώνουν αδιάσειστα την άποψή του».
 - **Η παράλειψη του αντιθετικού συνδέσμου** (ενώ, αλλά, παρά κ.λπ.) σκοπό έχει να κάνει πιο ισχυρή την αντίθεση, π.χ. «Δεν πλήττεται η φύση απειλείται με καταστροφή».
 - **Η αντιθετική σύνδεση/συνοχή επιτυγχάνεται και με αντιθετικά νοήματα και φράσεις**, π.χ. «Αν η πρόοδος είναι δύναμη γονιμοποιός, γιατί ωθεί στην εξέλιξη, η προοδοπληξία αποτελεί κίνδυνο, γιατί είναι άγονη άρνηση της παράδοσης».
 - ▶ **σκοπός**: για να, προκειμένου να, με σκοπό να κ.ά.
 - ▶ **παραχώρηση**: κι αν ακόμη, κι ας, και αν
 - ▶ **όρο - προϋπόθεση**: αν, εάν, υπό τον όρο, υπό την προϋπόθεση, εφόσον κ.ά.
 - ▶ **τάξη - σειρά**: πρώτον, δεύτερον, ..., αρχικά – έπειτα – στη συνέχεια – τέλος

- ▶ **αλλαγή οπτικής γωνίας:** εξάλλου, ωστόσο, φυσικά, από την άλλη πλευρά, από μια άλλη οπτική γωνία κ.ά.
- ▶ **έμφαση:** μάλιστα, προπάντων, το σημαντικότερο είναι (προεξαγγελτική παράθεση), το σπουδαιότερο, αξιοσημείωτο, ιδιαίτερα, κατεξοχήν, εκείνο που προέχει, οφείλουμε να υπογραμμίσουμε κ.ά.
- ▶ **βεβαίωση:** βέβαια, οπωσδήποτε, ασφαλώς, αναμφίβολα, αναμφισβήτητα, κ.ά.
- ▶ **διάζευξη:** είτε - είτε, ή, ούτε - ούτε, μήτε - μήτε κ.ά.
- ▶ **χρονική σχέση:** ύστερα, έπειτα, προηγουμένως, εντωμεταξύ, ταυτόχρονα, παράλληλα, αφού, ενώ, μόλις, μέχρι που, έως ότου, τη στιγμή που κ.ά.
- ▶ **παραβολή – σύγκριση, αναλογία:** όπως, σαν (π.χ. «όπως το άγονο έδαφος ... έτσι και η ψυχή»), με ανάλογο τρόπο, ομοίως κ.ά.

Παράδειγμα δομής, ενότητας, αλληλουχίας, συνοχής και συνεκτικότητας

«Η άμιλλα στον πνευματικό στίβο, και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, δεν θεωρείται απλώς απαραίτητη αλλά το ισχυρότερο κίνητρο για δημιουργία. Σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης ο ευγενής ζήλος για την προαγωγή του πνεύματος εμφυσά στους σπουδαστές το πάθος για τη μόρφωση και την αγάπη για τα πνευματικά ιδεώδη. Αυτό οδηγεί στη βελτίωση των επιδόσεων και στη δημιουργική αφομοίωση της γνώσης. Έτσι ακονίζεται η κρίση και διανοίγονται οι πνευματικοί ορίζοντες των σπουδαστών. Αντίθετα, η αδιαφορία των σπουδαστών για τις επιδόσεις απονευρώνει την παιδεία, γιατί παρωθεί σε πνευματική οκνηρία και ραθυμία. Η απουσία, επομένως, της άμιλλας στην εκπαίδευση είναι επιζήμια, γιατί κάνει το πνεύμα να υποσιτίζεται και τις πνευματικές δυνάμεις να λιμνάζουν».

Η δομή της παραπάνω παραγράφου είναι:

Θ.Π.: «Η άμιλλα ... δημιουργία».

Λ/Σ: «Σε όλες τις ... ραθυμία».

Κ: «Η απουσία, επομένως, ... να λιμνάζουν».

Η προηγούμενη παράγραφος χαρακτηρίζεται από:

- **Ενότητα**, γιατί οι βασικές και οι δευτερεύουσες ιδέες της παραγράφου συνδέονται στενά με τη Θεματική Περίοδο, και πιο συγκεκριμένα την τεκμηριώνουν.
- **Αλληλουχία**, γιατί τα νοήματα διαδέχονται αβίαστα το ένα το άλλο. Μάλιστα το νόημα κάθε περιόδου στηρίζεται στο νόημα της προηγούμενης («Σε όλες τις βαθμίδες ... εμφυσά στους σπουδαστές ... → Αυτό οδηγεί στη ... → Έτσι ακονίζεται ... → Αντίθετα ...»).
- **Συνοχή**, που διασφαλίζεται:
 - ▶ με λέξεις/φράσεις → γέφυρες που επαναλαμβάνουν τις βασικές έννοιες (άμιλλα – εκπαίδευση) ή το αντίθετό τους: ευγενής ζήλος για προαγωγή, απουσία άμιλλας, αδιαφορία για τις επιδόσεις σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, σπουδαστές, παιδεία, εκπαίδευση
 - ▶ με την αντωνυμία «αυτό» που εννοεί «τον ευγενή ζήλο ... και το πάθος»

- ▶ με διαρθρωτικές λέξεις/όρους: και ιδιαίτερα → διευκρίνιση/έμφαση, δεν ... απλώς ... αλλά ... επιδοτική αντιθετική σύνδεση, έτσι → αποτέλεσμα, αντίθετα → αντίθεση, γιατί → αιτιολόγηση, απομένως → συμπέρασμα.
- **Συνεκτικότητα**, ως απόρροια της ενότητας και της αλληλουχίας.

ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΡΑΓΡΑΦΟΥ

1 Παραδείγματα

- Αντλούνται από ποικίλους τομείς της καθημερινής εμπειρίας ή από διάφορους γνωστικούς χώρους.
- Απαιτείται η επιλογή των κατάλληλων παραδειγμάτων, δηλαδή αυτών που διασαφηνίζουν επαρκώς το περιεχόμενο της Θ.Π.

Σήμερα, η ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου και της κινητής τηλεφωνίας παρέχει ευρείες δυνατότητες για κινητοποίηση των πολιτών σε θέματα που αφορούν τα «κοινά». Για παράδειγμα, ορισμένοι ιστότοποι οργανώνουν «e-διαμαρτυρία» προς τα αρμόδια Υπουργεία, προκειμένου να περιοριστεί η χρήση ορυκτών καυσίμων και να προωθηθεί η πράσινη ενέργεια.

(Β. Ζάννη)

2 Ορισμός

Συστατικά στοιχεία:

- **Η οριστέα έννοια**
- **Το γένος:** η ευρύτερη έννοια στην οποία εντάσσεται η οριστέα.
- **Η ειδοποιός διαφορά:** τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της οριστέας έννοιας που τη διαφοροποιούν από συναφείς έννοιες.

Είδη ορισμού:

- με κριτήριο τον τρόπο παρουσίασης της οριστέας έννοιας:
 - α) αναλυτικός**, όταν εκθέτει τα βασικά γνωρίσματα της έννοιας
 - β) συνθετικός**, όταν περιγράφει τη διαδικασία γένεσης μιας έννοιας ή ενός φαινομένου
- με κριτήριο την έκταση του ορισμού:
 - σύντομος (3-4 γραμμές)

Θεμελιώδες συστατικό του δημοκρατικού πολιτεύματος είναι η ελευθερία του πολίτη. Στις σύγχρονες δημοκρατίες, ως ελευθερία νοείται η δυνατότητα του πολίτη να σκέφτεται, να εκφράζεται και να ενεργεί ανεμπόδιστα, χωρίς τον φόβο ότι θα υποστεί κυρώσεις ή άλλες συνέπειες για τις απόψεις του και τις ενέργειές του. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο πολίτης αποκτά τη δυνατότητα του αυτοκαθορισμού και της αυτοπραγμάτωσης.

(Β. Ζάννη)

Οριστέα έννοια: ελευθερία

Γένος: η δυνατότητα του πολίτη

Ειδοποιός διαφορά: να σκέφτεται ... ενέργειές του.

– εκτεταμένος (μία ή δύο παράγραφοι, μπορεί και ολόκληρο κείμενο).

Είδος ορισμού ως προς τον τρόπο παρουσίασης της οριστέας έννοιας: αναλυτικός – μας δίνει μόνο τα βασικά γνωρίσματα της έννοιας.

Είδος ορισμού ως προς την έκταση: σύντομος.

3 Διαίρεση

Συστατικά στοιχεία:

- **Η διαιρετέα έννοια**
- **Η διαιρετική βάση:** το κριτήριο με το οποίο γίνεται η διαίρεση.
- **Τα μέλη της διαίρεσης:** τα μέρη που προκύπτουν από τη διαίρεση.

Μια διαίρεση είναι ορθή όταν:

- α) **γίνεται με ενιαία διαιρετική βάση και είναι συνεχής**, π.χ. η παρακάτω διαίρεση είναι **ασυνεχής**: οι χρόνοι του ρήματος διακρίνονται σε παροντικούς, παρελθοντικούς και περιφραστικούς» (το «**περιφραστικούς**» αφορά στον τρόπο διατύπωσης του ρήματος –δηλαδή με μία ή δύο λέξεις– και όχι στη χρονική βαθμίδα)
- β) **είναι τελεία/πλήρης**: περιλαμβάνει όλα τα είδη της διαιρετέας έννοιας, π.χ. «Οι χρόνοι του ρήματος διακρίνονται σε παροντικούς, παρελθοντικούς και μελλοντικούς».

Η ελευθερία στην πράξη αναγνωρίζεται με τη συνταγματική κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτά, με κριτήριο το περιεχόμενό τους, διακρίνονται σε ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Τα ατομικά δικαιώματα περιορίζουν την εξουσία του κράτους και προστατεύουν το άτομο από την αυθαιρεσία των αρχών. Τα πολιτικά διασφαλίζουν τη συμμετοχή του ατόμου στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας, και, τέλος, τα κοινωνικά εγγυώνται την κοινωνική ισορροπία και την κοινωνική συνοχή. (Β. Ζάννη)

Διαιρετέα έννοια: τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Διαιρετική βάση: το περιεχόμενο των δικαιωμάτων.

Μέλη της διαίρεσης: ατομικά, πολιτικά, κοινωνικά.

Η διαίρεση είναι ορθή, γιατί είναι **συνεχής** –αφού όλα τα μέλη της προκύπτουν από την ίδια διαιρετική βάση– και **τελεία** – αφού περιλαμβάνει όλα τα μέλη της διαιρετέας έννοιας.

4 Σύγκριση – Αντίθεση

- **Η αντίθεση μπορεί να δηλώνεται:**
 - α) **με αντιθετικούς συνδέσμους** και επιρρήματα ή αντιθετικές φράσεις
 - β) **με αντιθετικά νοήματα.**

Η **έγκυρη πληροφόρηση** παρέχει τη δυνατότητα στον πολίτη να διαμορφώσει δική του άποψη για τα συμβάντα, να λάβει ορθές αποφάσεις και να δραστηριοποιηθεί προκειμένου να επιτύχει κάποιους σημαντικούς στόχους ή να προ-

	λάβει ορισμένες δυσάρεστες εξελίξεις. Αντίθετα, η παραπληροφόρηση, αποσιωπώντας ή αλλοιώνοντας την αλήθεια, χειραγωγεί τη σκέψη και τη βούλησή του και τον προσανατολίζει σε αποφάσεις και δράσεις που εξυπηρετούν τις σκοπιμότητες ορισμένων προσώπων ή μηχανισμών. (Β. Ζάννη)
• Η σύγκριση δύο εννοιών ή καταστάσεων –στη Θ.Π. αναφέρεται η ομοιότητα και η διαφορά των εννοιών– μπορεί να πάρει δύο μορφές στις Λ/Σ: α) παρουσίαση όλων των γνωρισμάτων της μιας έννοιας και στη συνέχεια της άλλης β) παρουσίαση σημείο προς σημείο των ομοιοτήτων –αν υπάρχουν– και στη συνέχεια των διαφορών.	Οι όροι «εργασία» και «επάγγελμα» έχουν ομοιότητες αλλά και διαφορές. Και στην εργασία και στο επάγγελμα ο άνθρωπος καταβάλλει μόχθο για να παραγάγει έργο (Θ.Π.). α) Η Το επάγγελμα όμως είναι μια βιοποριστική απασχόληση που ασκείται συστηματικά και υπεύθυνα. Αντίθετα, η εργασία, π.χ. η ενασχόληση με κάποιο χόμπι, δεν ασκείται πάντα συστηματικά και δεν αποφέρει στον άνθρωπο τα προς το ζην. β) Το επάγγελμα όμως ασκείται συστηματικά και υπεύθυνα, ενώ στην εργασία ο άνθρωπος επιλέγει τον χρόνο και τον ρυθμό. Επιπλέον, με το επάγγελμα ο άνθρωπος κερδίζει τα μέσα του βιοπορισμού του, ενώ με την εργασία, π.χ. την ενασχόληση με κάποιο χόμπι, αυτό δεν συμβαίνει.

5 Αιτιολόγηση

Χαρακτηριστικές φράσεις – όροι: γιατί, επειδή, αφού, καθώς, διότι, λόγω, αυτό οφείλεται, στη δημιουργία του προβλήματος συνέβαλε, οι λόγοι είναι πολλοί / ένας από αυτούς είναι..., αυτό εξηγείται από / ερμηνεύεται ως, αιτιολογείται βάσει κ.λπ.

Προσοχή: Το «γιατί» συχνά παραλείπεται, οπότε εννοείται.

Η παγκοσμιοποίηση ενέτεινε τις οικονομικές κρίσεις και αύξησε την ανεργία στα προηγμένα κράτη. Αυτό συνέβη **γιατί** πολλές επιχειρήσεις μετέφεραν μεγάλο μέρος των δραστηριοτήτων τους στις φτωχότερες χώρες, όπου οι μισθοί είναι χαμηλοί, τα εργασιακά δικαιώματα ελάχιστα έως ανύπαρκτα και η φορολογία ιδιαίτερα ευνοϊκή.

6 Αίτιο – Αποτέλεσμα

Στη Θεματική Περίοδο αναφέρεται το αίτιο και τα αποτελέσματά του-επιπτώσεις του και στις Λεπτομέρειες/

Η **διαφήμιση** έχει δυσμενή **αποτελέσματα** στην πνευματική λειτουργία του ανθρώπου. Με τη σαγήνη που ασκεί και

Σχόλια αναλύονται τα αποτελέσματα ή γίνεται το αντίστροφο. Στο **παράδειγμά** μας αίτιο είναι «η διαφήμιση» και αποτελέσματα οι φράσεις με έντονη γραφή.

τη δύναμη υποβολής που τη χαρακτηρίζει **αιχμαλωτίζει και υπνωτίζει την ανθρώπινη σκέψη ευνουχίζοντας ή και καταλύοντας την κριτική ικανότητα.** Κατ' αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος γίνεται **άβουλο ον και υποχείριο** της διαφήμισης. (B. Ζάννη)

7 Αναλογία

- Στην παράγραφο που αναπτύσσεται με αναλογία **συγκρίνονται δύο μέρη** που φαινομενικά ή και πραγματικά δεν έχουν καμία ομοιότητα ή έχουν ελάχιστα κοινά στοιχεία.
- Στην **κυριολεκτική αναλογία** τα συγκρινόμενα μέρη ανήκουν στο ίδιο γένος (π.χ. συγκρίνουμε ένα επάγγελμα με ένα άλλο επάγγελμα), ενώ στη **μεταφορική αναλογία** ανήκουν σε διαφορετικό, όπως στο παράδειγμά μας.
- Με την αναλογία ο λόγος αποκτά **ζωντάνια, παραστατικότητα και αισθητική αξία**, ενώ το νόημα γίνεται καλύτερα κατανοητό.

Αν ένα αρχικά γόνιμο έδαφος δεν καλλιεργηθεί και μείνει εκτεθειμένο στις βροχές και στους ανέμους, επέρχεται διάβρωση και δημιουργείται βράχος, όπου δύσκολα φυτρώνει κάτι. **Με τον ίδιο τρόπο**, αν αφεθεί ακαλλιέργητη η ψυχή του μικρού παιδιού, αν δεν της δοθεί η τροφή που θα το κάνει ευαίσθητο στο «ωραίο» και στο «αληθινό», η ψυχή αυτή αργότερα χάνει τη δεκτικότητά της, διαβρώνεται και καταντά άγονη γη.

Συνδυασμός μεθόδων/τρόπων

Συχνά στις παραγράφους συνδυάζονται ορισμένες από τις μεθόδους που αναφέρθηκαν. Στο παράδειγμά μας συνδυάζεται ο **ορισμός** «Φανατικός ... πίστη», το **παράδειγμα** «Ο φανατικός φίλαθλος ... έλξη» και η **αιτιολόγηση** «γιατί ... αίτια».

Φανατικός είναι εκείνος που πιστεύει αράγιστα, συχνά για μια ολόκληρη ζωή, σε κάτι, καθώς και εκείνος που αφοσιώνεται σε ένα πρόσωπο ή σε έναν θεσμό από αγάπη και όχι τόσο από πίστη. Ο φανατικός φίλαθλος, για παράδειγμα, μπορεί να αρρωστήσει για την ομάδα του, γιατί είναι η ομάδα του τόπου του ή των φίλων του ή και χωρίς φανερή αιτία, από μια μυστική, ανεξήγητη έλξη.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1 Να εντοπίσετε τη δομή των παρακάτω παραγράφων.

- α. Στην περίπτωση που μας απασχολεί, η σημαντικότερη δύναμη που μπορεί να δράσει αντισταθμιστικά είναι η μόρφωση των νέων. Χρειάζεται να οπλίσουμε τη διάνοια με την ανάπτυξη της κριτικής της δύναμης. Να τονώσουμε

τη συνείδηση του αγαθού με τη βοήθεια της αρετής. Να ενισχύσουμε την αίσθηση του ωραίου με την επαφή με τις δημιουργίες της αυθεντικής τέχνης. Έτσι, η ανθρωπότητα θα αντιμετωπίσει χωρίς πολύ μεγάλες απώλειες τις προόδους μιας τεχνικής που προχωρά με βήματα γίγαντα.

β. Η αύξηση των τηλεεργαζομένων στην Ευρώπη, αλλά και στην Ελλάδα σιγά σιγά, οφείλεται στα οφέλη που υπόσχεται η τηλεργασία. Όσον αφορά τους εργαζομένους μειώνονται ο χρόνος και οι απαιτούμενες δαπάνες για τη μεταφορά τους προς και από τον χώρο εργασίας. Οι λιγότερες επαγγελματικές ανταλλαγές που συνάπτουν είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα γι' αυτούς, γιατί κερδίζουν χρόνο και χρήμα. Οι δε εργοδότες ωφελοούνται, γιατί αυξάνεται η παραγωγικότητα.

γ. Η εργασία είναι θεμέλιο της οικονομίας, γιατί μας εξασφαλίζει την επιβίωση. Είναι ρυθμιστής της κοινωνικής πραγματικότητας, γιατί μας φέρνει σε επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους. Είναι βιολογική ανάγκη, γιατί συγκρατεί την οργανική ισορροπία και αποτρέπει τον εκφυλισμό του σώματός μας. Είναι ηθική αξία, γιατί προσδιορίζει την ποιότητα στις σχέσεις μας κατά την αβίαστη έκφραση του εσωτερικού μας κόσμου. Η εργασία μπορεί να είναι η χαρά, τα όνειρα, οι προσδοκίες και οι φιλοδοξίες μας. Μπορεί όμως να γίνει το άγχος, το μαρτύριο και ο γολγοθάς μας. Όχι σπάνια, κυριαρχεί στη σφαίρα των επιδιώξεών μας και μεταβάλλεται σε μοναδικό μέλημα και αυτοσκοπό της ζωής. Τότε η δυναστική κυριαρχία της στη ζωή μας γεννά ένα περίεργο φαινόμενο αλλοτρίωσης που καταπνίγει τις συγκινησιακές αντιδράσεις της προσωπικότητας και μεταβάλλει τον άνθρωπο σε μια αξιοθρήνητη ζωντανή μηχανή.

2 Να γράψετε με ποιον/ους τρόπο/ους αναπτύσσονται οι ακόλουθες παράγραφοι και να τεκμηριώσετε την απάντησή σας.

α. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, λοιπόν, είναι πια η μόνη εξουσία, διότι εξουσιάζουν το θυμικό (ψυχή) των ανθρώπων. Οι περισσότεροι διανοητικά αμφισβητούν την αξιοπιστία τους λέγοντας: «Μας κοροϊδεύουν». Συναισθηματικά, όμως, την έχουν αναγνωρίσει ως τη μόνη αυθεντία κι έχουν παραδοθεί άνευ όρων, αφού για το ασυνείδητο αξιόπιστο είναι ό,τι επαληθεύει την παντοδυναμία του.

Βασίλειος Θερμός, «Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης», 1996, Εξετάσεις Β' Λυκείου, 2003

β. Αξιοπρόσεκτες είναι, επίσης, και οι επιπτώσεις αυτής της νέας αίσθησης του χρόνου, που επέβαλε η τηλεόραση, στην εκπαιδευτική διαδικασία. Παρατηρείται δυσκολία συγκέντρωσης της προσοχής των παιδιών, όπως και υπερβολική κινητικότητα, αφού η καθημερινή ζωή δεν συμβαδίζει με τον ρυθμό της τηλεοπτικής εικόνας. Πολύ φυσικό είναι να θεωρείται ανιαρό το σχολικό μάθημα, όπως και ο διάλογος στην οικογένεια, που τώρα έχει αντιπάλους τα κανάλια με τα ελκυστικά τους προγράμματα. Ας μην

παραλείψουμε και τις ταινίες του Σαββατόβραδου, οι οποίες έχουν στοιχίσει σε πλήθος παιδιών την απουσία από τον κυριακάτικο εκκλησιασμό ή από το οικογενειακό τραπέζι.

Βασίλειος Θερμός, «Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης», 1996, Εξετάσεις Β' Λυκείου, 2003

γ. Το «εξηγώ» είναι κάτι παραπάνω από το «καταλαβαίνω». Είναι μια διανοητική διαδικασία με την οποία σχηματίζω την έννοια ενός αντικειμένου, το τοποθετώ σ' ένα λογικό σχήμα, το εντάσσω μέσα σε μια γενικότερη σύνθεση, ξεκαθαρίζω τις σχέσεις του με συγγενή θέματα – και μαζί με όλα αυτά το διατυπώνω με τα συμβολικά μέσα ορισμένου γλωσσικού συστήματος, το «λέγω».

Ε.Π. Παπανούτσος, *Οι δρόμοι της ζωής*

δ. Δύο προτάσεις μπορεί ως προς τη μορφή τους να είναι ίδιες, αλλά να διαφέρουν ουσιαστικά ως προς το λογικό τους καθεστώς. Για παράδειγμα, οι δύο ακόλουθες προτάσεις: «Το βαρόμετρο είναι χαλασμένο» και «Η δικαιοσύνη είναι η κορυφαία όλων των αρετών» από την άποψη της μορφής είναι ίδιες. Σε ορισμένο υποκείμενο (βαρόμετρο, δικαιοσύνη) αποδίδεται μία ιδιότητα (χαλασμένο, κορυφαία αρετή). Και όμως, ως προς το λογικό τους καθεστώς αυτές οι δύο προτάσεις διαφέρουν πολύ. Η πρώτη είναι πρόταση περιγραφική, αναφέρεται σε ένα *factum* και είναι ή αληθής ή ψευδής. Η δεύτερη είναι πρόταση αξιολογική, εκφράζει μιαν εκτίμηση, για την οποία μπορώ να εκθέσω τους λόγους μου, αλλά όχι και να παρουσιάσω αποδεικτικά στοιχεία προσिता σε μιαν εμπειρική εξακρίβωση. Κάποιος άλλος μπορεί να ισχυριστεί λόγου χάρη ότι κορυφαία αρετή είναι η φιλαλληλία. Συμπέρασμα: σε άλλο λογικό γένος ανήκει η πρώτη πρόταση και σε άλλο η δεύτερη.

Ε.Π. Παπανούτσος, *Οι δρόμοι της ζωής*

ε. Συνηθίζουμε να λέμε ότι οι πνευματικές κατακτήσεις του ανθρώπου χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σ' εκείνες που είναι ακατάβλητες από τον χρόνο και στις άλλες που τις παρασύρει η ροή του, η «πρόοδος». Στις πρώτες κατατάσσουμε τις θρησκευτικές δοξασίες, τις φιλοσοφικές θεωρήσεις, της Τέχνης τα μεγαλουργήματα. Στις δεύτερες εντάσσουμε τις υποθέσεις της επιστήμης και τις μεθόδους της τεχνικής. Προσωπικά δεν είμαι βέβαιος ότι πρέπει να γίνει ανεπιφύλακτα δεκτή αυτή η διάκριση. Μια βαθύτερη εξέταση θα μας πείσει ότι «ουδέν απόλλυται».

Ε.Π. Παπανούτσος, *Οι δρόμοι της ζωής*

στ. Οι αριθμοί είναι απογοητευτικοί: ένα μεγάλο ποσοστό των Ελληνίδων δεν εργάζεται και έχει χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ πολλές εργαζόμενες Ελληνίδες είναι χαμηλόμισθες. Παρ' όλα αυτά, οι αριθμοί δεν λένε όλη την αλήθεια. Η ελληνική κοινωνία συνεχίζει να «... λέει στις γυναίκες να σωπαίνουν». Όπως στη βικτωριανή εποχή, που η εξάρτηση των γυναικών από τους άντρες βασιζόταν στην αποχώρησή τους από την αγορά εργασίας κι αυτό υπονόμειε κάθε προσπάθειά τους για κοινωνική χειραφέτη-

ση, έτσι και σήμερα στην Ελλάδα η παραμονή των γυναικών στο σπίτι, η χαμηλά αμειβόμενη εργασία τους και το χαμηλό εκπαιδευτικό τους επίπεδο τις κρατούν ακόμα στο κοινωνικό περιθώριο. Όλοι και όλα τους λένε... να σωπαίνουν.

Διασκευασμένο απόσπασμα από άρθρο του Θ. Πελαγίδη
(καθηγητή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο) στο *Βήμα*